

громад. Варто враховувати, що кожне мале місто області має свої економічні, географічні, соціальні особливості. Тому шляхи вирішення проблем залежать від скоординованої дії влади на державному, регіональному та місцевому рівні, що вплине на відродження і подальший розвиток малих міст.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гоблик, В. В. Проблеми типології малих міст Закарпаття в сучасних умовах / В. В. Гоблик, Т. Д. Щербан, Е. В. Гарапко // Актуальные проблемы современной науки : сборник тезисов научных трудов XXVIII Международной научно-практической конференции (29 марта 2018). - Санкт-Петербург-Астана-Киев-Вена, 2018. - С.67-70. - Режим доступа: <https://www.inter-nauka.com/uploads/public/15228295537414.pdf> (дата звернення: 13.04.2018р.).

2. Гарапко Е.В. Методичні підходи до типології малих міст як наукова основа управління їх розвитком / Е.В. Гарапко // Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Економіка» : збірник наукових праць. - Вип. 2(8). - Мукачево: РВВ МДУ, 2017. - С.113-120.

The article deals with the problems of socio-economic development of small towns of Transcarpathian region. Based on typology were made recommendations for the organization of events aimed at improving the management of sustainable socio-economic development of municipal entities.

Key words: small towns, socio-economic development, decentralization, united territorial communities.

УДК 338.48

Деркач В. Ю.
магістрантка, спеціальність «Туризм»
Лужанська Т. Ю.
кандидат географічних наук, доцент,
Мукачівський державний університет

СИНЕРГЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРИ ВИЗНАЧЕННІ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ

У статті розглянуто основні підходи до формування синергетики як науки, проблеми синергетичного ефекту, положення щодо синергетичного управління, напрями

синергетичної комбінації, синергетичний підхід до оцінки туристичних підприємств.

Ключові слова: синергетика, синергетичні моделі, синергетичний ефект, синергетичне управління, синергетичні комбінації.

Нестабільність, мінливість суспільно-економічних відносин нині, інтенсивна трансформація громадських інститутів потребують оцінки синергетичних підходів. Синергетика пояснює, чому соціальні системи, які вийшли на статичні оптимальні режими функціонування згодом зазнають дестабілізації. Тут слід враховувати обставину, що оптимальність гранично зужує межі системної адаптивності. Нормальною для забезпечення динаміки складних систем є ситуація адаптивного оптимуму, тобто досягнення балансу адаптації та оптимізації. Але подібний баланс зовсім не досягається за рахунок якогось зведення протилежностей до „спільного знаменника». Синергетичне розуміння адаптації є цілковито нетрадиційним, оскільки йдеться про адаптацію – не про тривіальне пристосування до оточення, а про пристосування соціосистеми до власних надмірних можливостей.

Останнім часом актуальним стає дослідження синергетичних моделей управління соціально-економічними системами в туризмі. У рамках синергетичних уявлень розвиток економічної системи туризму є якісною зміною її структури і функціонування за рахунок кооперативної взаємодії її компонентів. Зростання активності у використанні інформаційних технологій та Інтернету доводить, що колишнє мислення на основі старих економічних парадигм більше не є надійним. Використання ефекту синергізму в економіці набуває дедалі більшого поширення, оскільки дозволяє виокремлювати несистемні, від’ємні ефекти в економіці, природу їх виникнення і, впливати на розвиток економічних процесів. Осмислення особливостей проявів синергетичних ефектів дозволяє здійснювати управління економічними процесами на якісно новому рівні та новими підходами щодо прогнозування, планування, регулювання як на мікро, так і макрорівнях.

Синергетика (від грецького – спільний, узгоджений, діючий) – науковий напрям, що досліджує зв’язки між елементами структури (підсистемами), які утворюються у відкритих системах завдяки інтенсивному потоковому обміну речовиною та енергією з навколишнім середовищем у нерівноважних умовах. Синергетика метою виявлення спільних принципів еволюції, самоорганізації та адаптації складних систем у різних галузях знань на підставі

побудови та дослідження нелінійних динамічних математичних моделей. Важливим поняттям синергетики є «біфуркація», «граничний цикл», «дисипативна структура» [4].

Засновником синергетики вважається економіст Герман Хакен, який ввів дане поняття у своїй книзі «Синергетика». Це слово означає «спільна кооперативна дія». Саме наука, що вивчає самоорганізацію суспільних відносин має декілька назв. У Німеччині вона називається синергетикою, у франкомовних країнах – теорія дисипативних структур. У США синергетика пов’язана з теорією динамічного хаосу [2].

Різні аспекти економіки з позиції синергетики досліджували Г. А. Дмитренко, С. А. Єрохін, Л. П. Євстігнеєва, В. Б. Занг, І. О. Крюкова, Є. Г. Пугачова, К. Н. Солов’єнко, Л. А. Серков та інші. В основі вивчення природи, механізмів прояву і змісту синергетичних ефектів лежать фундаментальні роботи Г. Ніколіса, І. Пригожина, І. Стенгорса, Г. Хакена, а також дослідження вітчизняних вчених: Ю. В. Волинчук, Є. І. Ходаківського, Н. М. Шматько. Принципи синергетики в економічних системах знайшли відображення у працях В. Б. Занга, Е. Петерса.

Проблеми синергетичного ефекту в економічній науці розглядаються порівняно недавно. Серед зарубіжних та вітчизняних вчених, праці яких присвячені синергії в економіці – І. Ансоф, О. А. Груніна, Е. Кемпбел, У. Левінсон, Д. В. Колесніков, Н. М. Шматько, С. І. Дорогунцов та інші. У працях науковців зазначено, що ціле стає більшим за суму частин, тобто спільна взаємодія двох чи кількох стратегічних одиниць: підприємств, компаній, фірм у сумі створюють більший економічний ефект, ніж кожний суб’єкт зокрема. При цьому синергетичний ефект здатний підвищити не тільки цінність продукції чи послуги для споживача, але і обсяг продажів, а також сприяти суттєвому зниженню виробничих затрат.

Незважаючи на те, що усі наукові розробки висвітлюють якісні ефекти синергетичних ефектів, ще недостатньо уваги приділено емпіричному обґрунтуванню синергетичних результатів та недостатньо висвітлені їх якісні особливості.

На сьогодні виникає потреба у дослідженні становлення та розвитку нової теорії синергетики – «синергетичної економіки туризму», виділенні основних напрямків теоретичних досліджень синергетики туризму, систематизації та узагальнення окремих наукових досліджень для вирішення проблем розвитку туристичної теорії та практики.

Кузнецов Б.Л. вважає, що перевага синергії проявляється у тому випадку, коли усі види діяльності доповнюють один одного

таким чином, що сукупний ефект перевищує суму складових частин [5].

Урманов І. прикладом синергетичної взаємодії вважає злиття і поглинання компаній. Це один із найпоширеніших шляхів розвитку, до якого схиляються нині більшість навіть найуспішніших компаній. Цей процес в сучасних умовах стає явищем звичайним, практично повсякденним. Стрибокподібність процесу злиття і поглинання реально спостерігається в сучасній економіці туризму [6].

На сьогодні вивчення синергії як фактора, що збільшує позитивний ефект туристичного підприємства, групи підприємств (корпорацій) та економіки в цілому стає дедалі актуальнішою. При цьому в якості основного економічного показника синергетичного ефекту виступають чистий прибуток та рентабельність. Позитивна синергія може відображатися в управлінні, виробництві та інвестиційній діяльності.

Синергетика акцентує увагу передусім на тому, що економічні системи можуть проходити через ієрархію нестійкого розвитку, і в них (системах) розвиваються дедалі більш складні структури. Такі нестійкості викликані зміною зовнішніх параметрів і можуть привести до нової просторово-часової організації системи. Зокрема, це демонструється виникненням раптових (структурних) змін, існуванням граничних циклів і хаосу, роллю, яку відіграють стохастичні процеси в економічній еволюції, ефектами часових масштабів і швидкостей установалення відносної рівноваги в економічному аналізі тощо [3].

Економічна синергетика може бути надзвичайно продуктивним інструментом для аналізу «економічних хронотопів» (часопросторових вимірів) сучасності. Адже параметри «часу» та «простору» лежать в основі побудови практично будь-яких синергетичних моделей, без них неможливо ні визначити динаміку, ні ентропію, ні еволюцію економічних систем. Відтак визначення ролі та значення хронотопу в синергетичній картині світу постає перспективним полем для економічних досліджень.

У синергетиці на відміну від кібернетики акцент робиться не на процесах управління та обміну інформацією, а на принципах побудови, організації, розвитку та онкурентоздатні систем і їхній еволюції.

У синергетиці вважається, що визначальною умовою для забезпечення оптимального поведіння складних економічних систем є саме наявність нерівноважних станів та процесів самоорганізації. Нерівновага дає

змогу здійснювати вільний вибір варіанта подальшого розвитку з цілого спектра можливих напрямків. Якщо рівноважний стан є необхідною умовою для стаціонарного існування економічних систем, то нерівноважний стан являє собою момент переходу до якісно нового стану, в якому економічна система може здобути більш високий рівень організації та продуктивності.

Синергетичне управління базується на таких положеннях:

- існують спектри можливих майбутніх станів, і тому завдання управління полягає у виборі найкращого з доступних варіантів;

- хоча шляхів розвитку може бути багато, але їх кількість скінченна;

- у процесі управління необхідно враховувати не тільки стан зовнішнього середовища, а й власні тенденції еволюції системи;

- головним є не сила (інтенсивність, тривалість) управлінського впливу, а його правильна топологія (просторова та часова) і узгодженість із власними тенденціями розвитку системи [7].

Таблиця 1

Співвідношення системних досліджень і синергетики

Кібернетика	Синергетика
1. Акцент робиться на статистиці систем, на морфологічному та функціональному опису	1. Акцентується увага на процесах еволюції, розвитку та руйнування систем
2. Велике значення надається впорядкованості, рівновазі	2. Вважається, що нерівноважні стани, хаос відіграють важливу роль у процесах розвитку та руху систем
3. Вивчаються процеси організації та управління	3. Досліджуються процеси самоорганізації, онкурентоздатні систем, виникнення «порядку із хаосу»
4. Найчастіше намагаються звести опис систем до лінійних моделей	4. Підкреслюється принципова онкурентозда складних систем та неадекватність їх опису лінійними моделями

Нині використовуються два напрями синергетичної комбінації:

- вертикальна синергізація – система управління прогнозування через маркетингові дослідження туристичних ринків на всіх стадіях виробництва, безпосередньо саме виробництво, транспортування, збереження, обслуговування клієнтів тощо;
- горизонтальна синергізація – оцінка та аналіз ресурсів, персоналу, інформації, соціально-економічні, екологічні та інші процеси на всіх етапах виробництва.

Основна ідея синергетики полягає у створенні структури, набору інструментів, моделей, які дозволяють розробляти конструктивні рішення, застосовувати творчий підхід до проблемних ситуацій, шукати інноваційні способи досягнення конкурентоспроможності туристичної організації. Методологія синергетики заснована на використанні практичних підходів до свідомого рішенням і використанню несвідомих механізмів, що виявляються в мисленні людини в момент творчої активності [5].

При аналізі синергетичного підходу до оцінки туристичних підприємств розглядають такі питання:

- узагальнений образ певної групи туристичних підприємств;
- вимоги до цієї групи туристичних підприємств з боку суспільства;
- вимоги до конкретного туристичного підприємства, його товарів чи послуг, що їх висувають споживачі цільових ринків;
- сприйняття споживачами особливостей туристичного підприємства, що ним декларуються;
- сприймання споживачами окремих сторін і атрибутів діяльності туристичного підприємства;
- загальне сприйняття туристичного підприємства споживачами;
- сприйняття туристичного підприємства його соціальним оточенням, співробітниками, адміністрацією, конкурентами тощо.

Необхідність досліджувати теоретичні та практичні основи визначення і оцінки впливу синергетичного підходу на конкурентоспроможність в туризмі призвели до розробки конкурентних стратегій. Такі стратегії є основним елементом планування розвитку діяльності туристичного підприємства в умовах змін зовнішнього та внутрішнього середовища під впливом синергетики.

Синергетичний ефект – це результат кооперативної взаємодії усіх елементів, які приводять до зміни її якості, вектора, траєкторії та динаміки її розвитку з максимальною позитивною результативністю. Рациональне комбінування

факторів відтворювального процесу забезпечується взаємодією організаційно-управлінських та грошово-фінансових відносин.

На сьогодні підвищення ефективності діяльності туристичних підприємств, їх економічної результативності залежить від інновацій, серед яких дедалі частіше використовуються ті, які враховують прояви синергетичного ефекту. Синергетичний ефект – додатковий результат, отриманий від тісної злагодженої взаємодії окремих елементів системи; він може бути як позитивним, так і негативним. Основою синергетичного ефекту є оптимальне поєднання елементів економічної системи, ефективність їх взаємодії та якість. Синергетичний ефект в економіці туризму характеризує можливість отримати більший економічний ефект у разі поєднання елементів, ніж сума окремо взятих елементів системи [5].

Синергетичний економічний ефект проявляється шляхом поєднання або комбінації факторів виробництва: праці, науково-технічних розробок, основних та оборотних фондів, природних, фінансових ресурсів, організаційних та управлінських рішень, механізму фінансування та інших. Найбільший вплив на створення позитивного синергетичного ефекту має ефективне використання таких факторів виробництва, як ресурси. Це призводить до зниження трансакційних витрат, зовнішніх та внутрішніх ризиків, підвищення конкурентоспроможності туристичних підприємств. Туристичні підприємства при цьому мають можливість заповнити більш вигідну конкурентну нішу на ринку, домогтися конкурентних переваг, знизити ціни, у результаті чого зайняти лівову частку туристичного ринку, підвищити рентабельність і залучити інвестиції [7].

Ефект синергії – це не тільки сприятливе поєднання ресурсів, але і узгоджена поведінка, взаємозв'язки, взаємовідносини, політика партнерства, що характеризує складну виробничу та економічну системи. Синергізм впливає на скорочення витрат, виступає мотиватором впровадження інновацій, оптимізує завантаження виробничого обладнання або переоснащення, сприяє збільшенню продажів продукції та підвищенню продуктивності праці.

Організаційно-управлінський аспект у контексті синергетизму асоціюється з ефективною координацією виробничого процесу та праці, ефективним мисленням, обміном знаннями, інформацією, наявністю інтелектуального потенціалу і т.д. При цьому керівники (управлінці) не завжди спроможні отримати бажаний синергетичний ефект, оскільки не можуть визначити об'єктивну оцінку ситуації і розрахувати реальний

ефект від проведення різних заходів та прийняття конкретного рішення.

Синергетичний ефект в економіці тісно пов'язаний з питаннями синдиціювання підприємств на основі злиття або об'єднання окремих служб, відділів кількох підприємств, що дозволяє скоротити затрати на створення, функціонування та розвиток за рахунок їх раціонального об'єднання та ефективної комбінації з метою отримання більш ефективної віддачі цих служб, що призводить до економії коштів [5].

Під час аналізу синергетичного ефекту для туристичного підприємства враховують такі основні чинники:

- 1) маркетинговий – виокремлення маркетингових відмінностей об'єкта;
- 2) соціологічний – визначення переваг, до яких схильна аудиторія;
- 3) ситуаційний – визначення контексту, в якому відбувається формування синергії;
- 4) комунікативний – забезпечення відповідного інформаційного впливу.

Синергія – це досить складний феномен із взаємопереплетеними суттєво різнорідними чинниками. З одного боку, він є інструментом спілкування з аудиторією через певний позитивний образ, також сприяє досягненню стратегічних цілей туристичної організації, що торкаються основних сторін її діяльності та орієнтовані на перспективу. З іншого боку він підказує аудиторії, на що саме треба звернути увагу, формуючи, таким чином, позитивне сприйняття суспільством і образ конкурентоздатного туристичного підприємства [7].

Таким чином, синергетика успішно намагається перетворити деякі несвідомі механізми в свідомі так, щоб вони спрацьовували б відразу, як тільки в них з'являється необхідність. Урахування прояву синергетичного ефекту на туристичних підприємствах дозволяє нарощувати позитивні результати туристичної діяльності, що дає змогу забезпечити ефективний рівень господарювання, збільшення доходів та онкурентоздатність як на внутрішніх, так і на зовнішніх ринках. Синергія при формуванні іміджу туристичного підприємства – це сформоване представлення цільовій аудиторії інформації про діяльність та успіхи туристичного підприємства, яка постійно та динамічно впливає на взаємини підприємства з його потенційними та фактичними покупцями, на його конкурентоспроможність, фінансові результати та контакти з іншими державними або приватними підприємствами, установами та організаціями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Волинчук Ю.З. Синергетичний ефект сталого розвитку регіонів / Ю.З. Волинчук // Фінансовий простір - № 3.- 2012.- С.66-69.
2. Ерохин С.А. Синергетическая парадигма современной экономической теории / С.А. Ерохин // Актуальні проблеми економіки. - 2001. - №1.- С.2-8.
3. Занг В. Б. Синергетическая экономика. Время и перемены в нелинейной экономической теории / В. Б. Занг. – М. : Мир, 1999. – 335 с.
4. Колесникова Т. А. Основные понятия и принципы синергетики социально-экономических систем / Т. А. Колесникова // Синергетика и проблемы теории управления / под. ред. А. А. Колесникова. – М. : ФИЗМАТЛИТ, 2004. – С. 482-495.
5. Кузнецов Б. Л. Экономическая синергетика как методология экономического развития [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://lib.usue.ru/resource/free/12/s69.pdf>. – Назва з екрана.
6. Урманов И. Синергетические святы как новая модель организации производства / И. Урманов // Мировая экономика и международные отношения. - 2000. - № 3. – С.22-30.
7. Ходаківський Є.І. Методологія наукових досліджень у парадигмі синергетики: монографія / Є.І. Ходаківський, В.К. Данилко, Ю.С. Цап-Цалко // Вісник ЖДТУ та Житомирського обласного об'єднання громадської організації «Спілка економістів України» - Житомир: Рута, 2009. - 332 с.
8. Швец И. Ю. Оценка имиджа туристского предприятия / И. Ю. Швец // Проблемы современной экономики. – 2005. – № 3/4 (15/16). – С. 33-37.

In the article basic approaches are considered to forming of synergetics as sciences, problems of sinergistical effect, position in relation to a sinergistical management, directions of sinergistical combination, sinergistical going near the estimation of tourist enterprises.

Key words: synergetics, sinergistical models, sinergistical effect, sinergistical management, sinergistical combinations.